

Tal van talen

In en om het Nederlands

Geschreven door Marten van der Meulen

Illustratie van Jochem Galama

1. De meertalige mens

Er is geen land ter wereld dat niet meertalig is. Maar niet ieder land is even meertalig. In Papoea-Nieuw-Guinea bijvoorbeeld komen meer dan 850 talen voor. Zoveel talen zullen er in het Nederlandse taalgebied niet gesproken worden. Maar dat er in alle delen van ons taalgebied meer talen dan alleen het Nederlands worden gebruikt, is onbetwist. Dit blijkt ook uit de nulmeting van de Staat van het Nederlands die recent is uitgevoerd. Sommige talen spelen al eeuwenlang een rol, zoals streektalen in Nederland, het Frans in België en het Spaans in het Caribisch gebied. Andere talen zijn met migranten meegekomen, zoals het Ambonees-Maleis, het Turks en de Eritrese taal Tigrinya. Hoeveel talen er binnen het Nederlandse taalgebied zijn, weten we eigenlijk niet precies. Het hangt af van wat je als taal ziet. En zelfs als je dat weet, dan nog is het moeilijk om alle sprekers te 'vangen' in een onderzoek.

Er is ook geen mens ter wereld die niet meertalig is. Maar niet ieder mens is even meertalig. Iedereen beheerst de kunst zijn taal aan te passen aan de situatie. Met je oma spreek je bijvoorbeeld net even anders dan wanneer je met je vrienden kletst. Er zijn ook mensen die naast de standaardtaal een streektaal of een dialect spreken, zoals Nedersaksisch, Limburgs, Brabants of West-Vlaams. De verschillen tussen de taalvariëteiten die iemand beheerst zijn dan al groter. Helemaal groot zijn de verschillen als mensen geheel andere talen spreken. 94% van de Nederlanders en 50% van de Belgen zegt zelfs naast de moedertaal minstens twee vreemde talen te kunnen spreken. Wereldwijd gezien is dit eerder regel dan uitzondering. Meertaligheid is de norm. Neem Suriname: daar spreken heel veel mensen naast het Nederlands bijvoorbeeld ook Sranan, Sarnami Hindoestani of Surinaams-Javaans.

2. De status van talen

Dat ieder land ter wereld meertalig is, betekent niet dat iedere taal overal dezelfde status heeft. Het komt heel vaak voor dat een taal wel door een groep mensen in een land gebruikt wordt, maar niet wordt erkend. In Brazilië bestaat bijvoorbeeld al meer dan honderdvijftig jaar een Nederlandstalige gemeenschap, maar die is klein, geïsoleerd en zonder invloed geweest. Het Nederlands heeft dan ook geen officiële status in Brazilië. Als een taal echter van oudsher ergens wordt gebruikt, als het aantal sprekers groot genoeg is, of als de taal een belangrijke rol is gaan spelen in allerlei maatschappelijke situaties, dan kan een land ervoor kiezen zo'n taal een wettelijke status te geven. Dat kan grote gevolgen hebben voor de taal in kwestie, want een erkenning zorgt niet alleen voor aanzien, maar kan een staat ook verplichten om het gebruik van die taal in bijvoorbeeld bestuur en onderwijs toe te staan. Die ondersteuning is voor het voortbestaan van kleine minderheidstalen vaak broodnodig. Maar erkenning is vaak ook politiek beladen. Daarom erkennen sommige landen

juist veel talen – Bolivia maar liefst 37 – terwijl andere landen, zoals de Verenigde Staten op nationaal niveau, juist geen enkele taal erkennen. Het Nederlands heeft een officiële status in zes landen: Nederland, België, Suriname, Aruba, Curaçao en Sint-Maarten. In België is die status het diepst verankerd, namelijk in de grondwet. In al die landen hebben ook andere talen een officiële plaats naast het Nederlands. In België hebben het Nederlands, Frans en Duits dezelfde status. In Nederland is het Nederlands de officiële taal, maar in Friesland is ook het Fries taal van bestuur, rechtspraak en onderwijs. Er is altijd wel ergens een expliciete erkenning dat de landen waar Nederlands veel gebruikt wordt niet volstrekt eentalig zijn.

3. Sociaal verkeer

In 1978 publiceerde taalkundige Susan Gal een beroemd onderzoek over taalverschuiving. In het Oostenrijkse dorp Oberwart, gelegen vlak bij de Hongaarse grens, had je van oudsher twee soorten sprekers: eentalige Duitsers en tweetalige Hongaren. Maar die tweetalige sprekers verdwenen langzamerhand: hoe jonger de spreker, in des te meer situaties gebruikte hij of zij Duits. Op het moment van het onderzoek sprak de oudste generatie onderling en met de kinderen en kleinkinderen nog Hongaars. En was Hongaars de taal die in de kerk werd gebruikt. Maar in alle andere situaties sprak de jongere generatie alleen nog maar Duits. Het is een kenmerkend voorbeeld: als een taal door jongeren niet meer wordt gebruikt, dan komt ze in het gedrang. Het cliché wordt dus weer bevestigd: jongeren hebben de toekomst, ook qua taal.

In Nederland en Vlaanderen is een situatie zoals in Oberwart niet aan de orde. Nederlands is in het sociaal verkeer de voertaal bij uitstek. Toch vinden ook hier verschuivingen plaats. Variëteiten van het Nederlands die sterk lokaal gebonden zijn, zoals dialecten, staan sterk onder druk doordat mensen steeds minder aan hun eigen streek gebonden zijn en steeds meer met mensen uit andere gebieden communiceren. Daar staat tegenover dat er ook steeds weer nieuwe taalvormen worden geboren als sprekers van verschillende talen met elkaar in contact komen. Zo zijn taalvormen ontstaan die door specifieke sociale groepen worden gesproken, zoals straattaal. Contact is ook de oorsprong van de zogenaamde etnolecten. Dit zijn taalvariëteiten die voort zijn gekomen uit etnische groepen en de talen die zij spreken, zoals het Marokkaans-Nederlands, dat Marokkaanse en Nederlandse elementen kent, en het Cités, een Belgisch-Limburgs etnolect dat uit onder andere Nederlands, Italiaans en Arabisch bestaat. Zulke variëteiten laten goed zien dat een taal niet losstaat van maatschappelijke ontwikkelingen. De wereld verandert, en de Nederlandse taal verandert mee.

4. Taal en religie

Veel religies zijn al honderden of zelfs duizenden jaren oud, maar dat wil niet zeggen dat ze nog steeds in dezelfde taal beleden worden. De talen van religies zijn vaak een interessante combinatie van vasthouden aan het oude en openstaan voor het nieuwe. Aan de ene kant zien we dat wanneer er een taalverschuiving plaatsvindt in een gemeenschap, de taal waarin de godsdienst beleden wordt vaak als laatste verandert. Aan de andere kant is het voor religies soms noodzakelijk hun materialen in nieuwe talen beschikbaar te stellen. Alleen zo kan de boodschap worden verspreid onder nieuwe volgelingen. Niet voor niets is het christelijke Summer Institute of Linguistics een van de belangrijkste opdrachtgevers ter wereld voor het beschrijven van onbekende talen.

Bij groepen met een migratieachtergrond kan religie ook van invloed zijn op de taalkeuze. Religie en de taal waarin die wordt beleden, kunnen een sterke band met het land van herkomst bieden. Daarom is het niet vreemd dat, naast de centrale positie die het Nederlands in de meeste religies inneemt in de Lage Landen, ook andere talen ruimschoots aanwezig zijn. In de christelijke gemeenschappen in Rotterdam worden bijvoorbeeld maar liefst 35 andere talen gebruikt. Het Engels komt verreweg het meest voor, maar ook uiteenlopende talen als het Fins, Maleis en Punjabi zijn vertegenwoordigd. In islamitische kringen is Nederlands meestal de norm. Dat is bijvoorbeeld het geval onder Marokkaanse jongeren in Nederland. Bij Turkse gelovigen in Vlaanderen ligt dat anders: daar blijft Turks vaak de voertaal, ook in de moskee.

5. Op het werk

De taalonderwijs-app Duolingo heeft inmiddels meer dan 200 miljoen gebruikers. Dat enorme aantal laat zien hoe graag mensen een andere taal leren. Het doel mag hetzelfde zijn, de beweegredenen om een nieuwe taal te leren, zijn heel verschillend: misschien wil je met aangetrouwde familie kunnen praten, wil je op vakantie wat gemakkelijker uit de voeten kunnen, of wil je de taal gebruiken bij het zoeken naar een nieuwe baan. Bij dat laatste kan het spreken van verschillende talen een flink pluspunt zijn. Op vacaturesites wordt bijvoorbeeld gevraagd naar mensen die Engels, Duits, Frans, Pools, Turks, Spaans, Italiaans, Arabisch, Zweeds, Hindi, Fries, Noors, Russisch of Mandarijn-Chinees beheersen.

Sowieso is het geen overbodige luxe om meer dan één taal te beheersen. Zeker in Vlaanderen wordt in veel vacatures expliciet om kennis van Frans en/of Engels gevraagd. Niet in iedere sector is het spreken van een andere taal even belangrijk. In de bouw en de mode kom je aardig weg met uitsluitend Nederlands. Daarentegen zal je in de wetenschap en de ICT toch echt een mondje Engels moeten spreken. In de zorg, waar steeds meer niet-moedertaalsprekers van het Nederlands werken,

is de situatie weer anders: niet alleen helpt het daar om Nederlands te spreken, ook kennis van plaatselijke dialecten komt er van pas. Want mensen die bijvoorbeeld door dementie terugvallen op het dialect uit hun jeugd, moeten de zorg krijgen die ze verdienen.

6. Taal en media

Gemiddeld besteden we ongeveer twintig uur per week aan het consumeren van allerlei media. Vroeger ging die tijd integraal op aan het lezen van boeken en kranten; iets anders was er immers niet. Maar de afgelopen honderd jaar kwamen daar eerst de radio en de televisie bij, en vervolgens ook nog hun digitale nichtjes de computer en de smartphone. Het papier, dat zo lang het rijk alleen had gehad, moest voortaan de aandacht delen. Op dezelfde manier moet het Nederlands in de verschillende media nu ook de aandacht delen met andere talen. Veel Nederlanders en Vlamingen lezen bijvoorbeeld ook wel eens een boek in het Engels. De noodzaak daarvan neemt overigens af: er worden namelijk boeken uit steeds meer talen vertaald naar het Nederlands. Verschillende partijen werken er hard aan om dat mogelijk te maken, zoals het Expertisecentrum Literair Vertalen en de universiteiten van Leuven en Utrecht, die de master Literair Vertalen aanbieden. Alles om ervoor te zorgen dat zoveel mogelijk boeken beschikbaar zijn in de taal waarmee de meeste mensen het meest vertrouwd zijn: het Nederlands.

Literatuur lezen we in verschillende talen, maar de meeste lezers kiezen wel voor het Nederlands. Ook in de muziek is één taal machtiger dan de andere, maar hier is dat het Engels. Dat is dé taal van de hits en albums en dus van de meeste muziek op de radio, de Spaanstalige zomerhit *Despacito* ten spijt. En toch: er mag dan relatief weinig nieuwe hitaanwas in andere talen dan het Engels zijn, Nederlanders en Vlamingen luisteren nog wel degelijk naar Nederlandstalige muziek en ook Frans- of Duitstalige liedjes komen nog wel eens op de radio voorbij.

7. Online

Computer, internet, interface, software. Zonder Engelse woorden kan je nauwelijks aan online communicatie beginnen. Het gebruik van veel woorden uit één taal in een bepaalde situatie geeft vaak aan hoe belangrijk die taal daarin is. En zowel bij computers als online is het Engels lange tijd de belangrijkste taal geweest. De laatste jaren neemt de dominantie van die taal echter geleidelijk af. Deels is dat een effect van de enorm groeiende Chinese markt, waar Mandarijn-Chinees de voertaal is. Deels komt dat doordat mensen steeds meer hun lokale taal gaan gebruiken voor blogs, vlogs en andere uitingen op het internet. We zien dat ook op Wikipedia. Engels is daar verreweg de grootste taal en bijna de helft van de Nederlandstaligen gebruikt die site ook in die taal. Maar dat staat niet

in de weg dat ook de Nederlandstalige tak veelvuldig wordt geraadpleegd. Met 1.911.800 Nederlandstalige artikelen was het Nederlands in oktober 2017 de zesde taal ter wereld op Wikipedia. In online communicatie gebruiken Nederlandstaligen allerlei talen door elkaar. Op alle sociale media wordt naast Nederlands vooral veel Engels gebruikt, op Facebook nog het meest. Maar op Twitter worden naast Nederlands ook Tamazight (een van de Berbertalen), Russisch en Italiaans gebruikt. Ook dialecten hebben op sociale media een stevige positie verworven. Zo zijn er speciale sites voor *memes*, grappige online plaatjes, in streektaal als Brabants en Limburgs. Het laat zien dat het internet een echte smeltkroes voor talen is.

8. Onderwijs

Als één domein een afspiegeling is van de verhoudingen tussen talen in de wereld, dan is het wel het taalonderwijs. In Europa was ooit het Latijn de enige taal waarin internationaal werd gecommuniceerd. Daarom werd in die tijd het Latijn op school aangeleerd. Later werden de talen van landen die economisch of politiek overwicht hadden zo belangrijk, dat ook die het tot schoolvak schopten. Zo komen we aan Frans, Duits en Engels als vreemde talen in ons onderwijs.

Sinds de Tweede Wereldoorlog zijn die drie talen, niet geheel toevallig de talen van onze buurlanden en belangrijkste economische partners, de voornaamste vreemde talen in ons onderwijs. Daarnaast werden en worden Grieks en Latijn als cultuurtalen onderwezen op het gymnasium. Maar de tijden veranderen: de wereld wordt kleiner, en ondanks de alomtegenwoordigheid van Engels als *lingua franca* is er steeds meer behoefte aan sprekers van andere grote talen. Dat is terug te zien in het curriculum. Nu kan je op sommige scholen ook Spaans, Russisch, Italiaans, Arabisch, Turks of Chinees kiezen. In Nederland kan je ook naar een internationale of tweetalige school gaan, waar je onderwijs in een andere taal dan of naast het Nederlands kunt volgen. Zo word je volledig ondergedompeld in Engels, Duits, Frans of Japans. In Vlaanderen wordt op secundaire scholen een begin gemaakt met onderwijs in een andere taal dan het Nederlands, met name via *Content and Language Integrated Learning* (CLIL). In Suriname, ten slotte, is meertalig onderwijs al langer aan de orde van de dag. Daar wordt de brug tussen diverse talen geslagen met *translanguaging*, waarbij sprekers op een natuurlijke manier meerdere van de talen die ze beheersen in hun dagelijks taalgebruik integreren.

9. Friesland

18 februari 2016 was een historische dag. Vanaf die dag was Fries de nieuwste vertaaloptie op Google Translate. Van de honderd talen die de vertaaldienst nu aanbiedt, heeft Fries een van de laagste

aantallen sprekers. Het is een goed voorbeeld van hoe de relatief kleine taal zich online staande weet te houden. Ook op sociale media als WhatsApp is Fries ruimschoots aanwezig. En onder jongeren: hoewel die vaak behoorlijk vrij omgaan met de spelling, zorgt juist het geschreven gebruik in online media ervoor dat de taal beklijft. Schrift is namelijk altijd een belangrijke factor in taalbehoud, en online taalgebruik heeft, volgens UNESCO, zelfs een hypnotiserende werking op taalgebruikers. Eén die de taal ten goede komt welteverstaan.

Maar ook in Friesland is er meer dan alleen Fries. In het middelbaar onderwijs bijvoorbeeld. Er zijn in die provincie meerdere drietalige middelbare scholen. Naast de schoolvakken Fries, Nederlands en Engels worden ook andere vakken daar in een van deze drie talen gegeven. Deze scholen sluiten aan bij de 72 Friese basisscholen waar die praktijk al langer bestaat. Maar ook buiten de school om komen in Friesland meerdere talen aan bod. Naast Nederlands en Fries worden in het zuiden van de provincie bijvoorbeeld traditioneel ook de Stellingwerfse dialecten gebruikt. De hoofdstad Leeuwarden is al jaren een magneet voor migranten, die allemaal hun eigen taal meebrengen. In 2018 is Leeuwarden een van de culturele hoofdsteden van Europa en de provincie Fryslân promoot zichzelf ter gelegenheid daarvan als het 'Lân fan taal'.

10. Brussel

Na de Brexit ginnegapten de tegenstanders van de Engelse taal al direct dat die taal dan ook maar snel uit de Europese Unie moest verdwijnen. Een grapje met een serieuze ondertoon, want niet iedereen is blij met de positie van het Engels als voornaamste voertaal in Europa. Sommige mensen verkiezen andere voertalen of hun moedertaal. Ze wisselen tussen die talen naargelang de situatie daarom vraagt. Dat gebeurt ook in Brussel, zoals in vele andere (grote) steden. In Brussel zijn Frans en Nederlands de uitgangspunten, maar vooral in de werkomgeving heeft het Engels een sterke positie naast deze twee talen gekregen.

Maar Brussel is nog veel meertaliger. In de straten van deze wereldstad klinken naast Nederlands, Frans en Engels ook Arabisch, Swahili en Hindi. Het onderzoek naar de Staat van het Nederlands laat zien dat ook kleinere talen als Deens en Grieks een plaats hebben in Brussel, bijvoorbeeld omdat ze worden gebruikt op sociale media. En weer andere talen, zoals het Turks, spelen een niet onaanzienlijke rol in de cultuurbeleving. Er mag dan geen Brusselaar zijn die uitsluitend Nederlandstalige muziek luistert, het Nederlands is in Brussel gewoon een van de kindertjes op het schoolplein: zeker niet het grootste, maar ook zeker niet de verschoppeling die in z'n eentje moet knikkeren. Gezien de toenemende neiging van ouders om hun kinderen ook Nederlandstalig onderwijs te laten volgen, mag onze taal ook in Brussel een zonnige toekomst tegemoetzien.

Literaturopgaaf

Het grootste deel van de cijfers is afkomstig uit het *Onderzoeksrapport Staat van het Nederlands. Over de taalkeuzes van Nederlanders en Vlamingen in het dagelijks leven* (Rys et al 2017). Daarnaast is voor de specifieke stukken gebruikgemaakt van de volgende bronnen:

1. De meertalige mens

- Papua New Guinea. In Simons, Gary F. and Charles D. Fennig (eds.). (2017). *Ethnologue: Languages of the World*, Twentieth edition. Dallas, Texas: SIL International. www.ethnologue.com/country/PG/languages
- European Commission (2012). *Special Eurobarometer 386 Europeans and their Languages*. www.ec.europa.eu/comfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_386_en.pdf

2. De status van talen

- Bolivia. In Simons, Gary F. and Charles D. Fennig (eds.). (2017). *Ethnologue: Languages of the World*, Twentieth edition. Dallas, Texas: SIL International. www.ethnologue.com/country/BO
- Rijksoverheid (2017). 'Welke erkende talen heeft Nederland?' www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/erkende-talen/vraag-en-antwoord/erkende-talen-nederland
- Unites States. In Simons, Gary F. and Charles D. Fennig (eds.). (2017). *Ethnologue: Languages of the World*, Twentieth edition. Dallas, Texas: SIL International. www.ethnologue.com/country/US/status

3. Sociaal verkeer

- Gal, S. (1978). *Peasant Men Can't Get Wives: Language Change and Sex Roles in a Bilingual Community*. *Language in Society*, Vol. 7, No. 1. pp. 1-16

4. Taal en religie

- Grant, Madelon (2015). *Gids voor Christelijke Internationale Gemeenschappen in Rotterdam*. SKIN: Rotterdam

5. Op het werk

- www.nl-nl.duolingo.com/press-werk.nl (bezocht op 11 oktober 2017)
- www.voka.be/nieuws/meertaligheid-op-de-werkvloer-een-meerwaarde-0

6. Taal en media

- UvA (2015). 'Vertalingen in Nederlandse boekenproductie steeds diverser'. 19 februari 2015. www.uva.nl/content/nieuws/persberichten/2015/02/vertalingen-in-nederlandse-boekenproductie-steds-diverser.html
- Cloïn, Mariëlle (red.) (2013). *Met het oog op de tijd*. Een blik op de tijdsbesteding van Nederlanders. Sociaal en Cultureel Planbureau: Den Haag

7. Online

- Zuckerman, Ethan (2013). 'English is no longer the language of the web' www.qz.com/96054/english-is-no-longer-the-language-of-the-web/
- https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Wikipedias

8. Onderwijs

- Rijksoverheid (2017). 'Welke vreemde talen krijg ik in de onderbouw van het voortgezet onderwijs?'. www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/voortgezet-onderwijs/vraag-en-antwoord/welke-vreemde-talen-krijg-ik-in-de-onderbouw-van-het-voortgezet-onderwijs

9. Friesland

- 'Language use of Frisian bilingual teenagers on social media'. Lysbeth Jongbloed-Faber, Hans van de Velde, Cor van der Meer & Edwin KLinkenberg, *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 26 (2016), p. 27-54
- Friese taalAtlas 2015
- UNESCO. (2003). *Language Vitality and Endangerment*. Document ingediend bij de International Meeting on UNESCO Programme Safeguarding of Endangered Languages. Parijs, 10-12 maart 2003.
- Arjen Brander en Wilma de Vries (2017). *Fluchskrift Bevolkingsontwikkelingen in Fryslân*. Fries Sociaal Planbureau: Leeuwarden
- www.frieschdagblad.nl/index.asp?artID=72520

10. Brussel

- Janssens, Rudi, Van Brussel gesproken (2007). *Taalgebruik, taalverschavingen en taalidentiteit in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (Taalbarometer II)*, Brusselse Thema's 15, Brussel, VUBpress.